

УДК 130,2:[821.161.2-1.09+929]

Піченікова С. Г., Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
(Луганськ)

ФЕНОМЕН ЕСТЕТИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТИЧНОГО КІНО

Становлення сучасного філософського простору відбувається в аспекті інтердисциплінарного підходу. В результаті взаємодії філософії з багатьма гуманітарними науками, утворюються нові напрямки сучасної філософської думки. Естетична антропологія – одне з понять сучасного наукового знання, що прикметно уособлює теорії нового типу. У структурі поетичного кіно, естетична антропологія реалізується, перш за все, в авторській ідеї, а також за допомогою інтерпретації культурного смислу ініціюється крізь призму глядача. Питання розвитку мистецтва кіно в контексті естетичної антропології є актуальними та з практичного боку відображають «множинні» й «плюральні» підходи щодо вирішення проблем саморозвитку та самопізнання людини.

Ключові слова: естетична антропологія, українське поетичне кіно, кіномова, само-реалізація, самопізнання.

Пиченикова С. Г., Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко
(Луганск)

ФЕНОМЕН ЭСТЕТИЧЕСКОЙ АНТРОПОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОГО ПОЭТИЧЕСКОГО КИНО

Становление современного философского пространства происходит в аспекте интердисциплинарного подхода. В результате взаимодействия философии со многими гуманитарными науками, образуются новые направления современной философской мысли. Эстетическая антропология – одно из понятий современного научного знания, которое примечательно олицетворяет теории нового типа. В структуре поэтического кино, эстетическая антропология реализуется, прежде всего, в авторской идее, а также с помощью интерпретации культурного смысла иницируется сквозь призму зрителя. Вопросы развития искусства кино в контексте эстетической антропологии являются актуальными и с практической стороны отображают «множественные» и «плюральные» подходы относительно решения проблем саморазвития и самопознания человека.

Ключевые слова: эстетическая антропология, украинское поэтическое кино, язык кино, самореализация, самопознание.

Pichenikova S.G., Lugansk National University of the name of Tarasa Shevchenko
(Lugansk)

THE PHENOMENON OF AESTHETICAL ANTHROPOLOGY IN KONTEST OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN POETIC CINEMA

Becoming of modern philosophical space takes a place in the aspect of interdiscipline approach. As a result of co-operating of philosophy with many humanities, new directions of modern philosophical idea appear. Aesthetical anthropology is one of concepts of modern scientific knowledge which presents the theories of new type. In the structure of the poetic cinema aesthetical anthropology will be realized foremost in an author idea, and also by interpretation of cultural sense initiator through the prism of spectator. A question of development of the cinema art in the context of aesthetical anthropology, is actual and from a practical side represent «plural» and «many» approaches, in relation to the problems of self-development and self-knowledge of a man.

Keywords: *aesthetical anthropology, Ukrainian poetic cinema, cinema language, self-realization, self-knowledge.*

Прикметною ознакою сучасного гуманітарного знання є формування теорій нового типу, що виникають у контексті інтердисциплінарного підходу на перетинанні класичних наукових дисциплін. Однією з таких теорій є естетична антропологія, яка займає досить помітне місце в структурі сучасних філософських знань. З другої половини ХХ століття виходять ряд наукових робіт присвячених дослідженню феномену естетичної антропології, авторами яких є: Л. Антонова, А. Валицька, О. Воеводін, Т. Домбровська, А. Лобова, Д. Скальська, С. Хоружий, М. Щербінін, М. Ямпольський, А. Яфальян та ін. У роботах учених йдеться про міждисциплінарний дискурс, що став прикметною ознакою сучасного гуманітарного життя. Естетична антропологія розглядається як поняття, яке здатне дослідити естетичну складову людського життя, зумовлює естетичне “прочитання” тексту культури, еволюцію естетико-антропологічних форм «самореалізації та самопізнання людини від мистецтва». В процесі розкриття антропологічного змісту феноменів мистецтва та художньої культури, допустимо залучення «трансляцій», що

ініціюють себе в естетичному аспекті.

З середини ХХ століття естетико-антропологічна проблематика мистецтва кіно оформлюється як самостійна. Дана проблема не є принципово новою, тому що в першу чергу торкається питань філософії мистецтва та філософської антропології, як складових мистецтва. Розробкою філософських питань мистецтва кіно, відмічені роботи А. Бергсона. Часопросторова концепція науковця вплинула на розвиток ідей нового кіно та була відмічена в науковому доробку представника французького кіно А. Базена. Переосмисленню кіно з перцептивної точки зору присвячені наукові дослідження Ж. Делеза; розробкою теорій стосовно семіотики в кіно присвячені роботи Р. Барта, У. Еко, Ж. Мітрі, К. Метца, Ю. Лотмана. У своїх наукових роботах Ю. Лотман, розглядає вплив кіноестетики на сучасну культуру та особливості мови кіно, що вплинули на розвиток кіномистецтва. Вивченням концепцій стосовно принципу «сміслоутворення» та принципу «дзеркальності» в кіно займалися А. Зімін, М. Щербінін, М. Ямпольський.

В українстиці ряд науковців займалися

розробкою філософсько-естетичної системи розвитку кіномистецтва другої половини XX ст. Це репрезентується в процесі розвитку національної ідентичності, ментальності, фольклору, звичаях, історії українського народу, що стали базовими, відносно створення українського поетичного кіно XX століття. В роботах вітчизняних науковців, кінокритиків, мистецтвознавців В. Авксентьєвої, Л. Брюховецької, О. Брюховецької, О. Бурячківського, Ю. Вількоса, В. Войтенко, І. Горпинки, І. Зубавіної, С. Іванова, В. Кардіна, О. Радинського, В. Скуратівського, С. Тримача тощо. В дослідженнях науковців, простежується акцентування естетико-антропологічних проблем мистецтва кіно, що зумовлені в першу чергу авторською кіномовою, авторською кінодраматургією, специфікою кінообразу.

Таким чином, питання розвитку мистецтва кіно в контексті естетичної антропології є актуальними. Шляхом естетико-антропологічного аналізу можливо вивчити додаткові художньо-естетичні виміри українського поетичного кіно, що виникають на перетинанні загальнолюдського з особистісним та світового з національним. Але попри активну розробку, естетико-антропологічна проблематика кіно потребує подальшого вивчення.

Мета статті – дослідити феномен естетичної антропології в контексті розвитку українського поетичного кіно. Для реалізації даної мети, ми вважаємо за необхідне розв'язати наступні завдання: 1. систематизувати, існуючі наукові аспекти в контексті розв'язання комплексу естетико-антропологічних питань сучасності; 2. визначити підходи щодо оформлення естетико-антропологічної проблематики мистецтва кіно; 3. розкрити значення феномену естетична антропологія в структурі розвитку українського кінопроцесу 60-х рр. XX ст.

Питання естетичної антропології по-

стійно привертала до себе увагу представників різних історичних періодів, але щодо можливих причин створення цього поняття позиція науковців XX століття виявляється найбільш обґрунтованою. У XX столітті відбувається розробка одночасно кількох теорій відносно ствердження предметного поля та методології поняття естетичної антропології. Одна з таких теорій ґрунтується на думці про необхідність відокремлення естетичної антропології від філософії мистецтва та звільнення від тенет релігійності. В результаті постійних динамічних процесів відбувається розширення горизонтів сприйняття філософської думки XX-XXI ст. Антропологічний поворот, що торкнувся питань існування людини, обумовив істотну переорієнтацію всього філософсько-естетичного простору, репрезентований «філософією життя». Філософська антропологія, вбираючи в себе здобутки XX століття, на думку В. Панченко, «може уособлювати новий розвиток естетичної науки, значно розширити межі свого предмету і бути готовою до принципово нових гуманістичних висновків». Слід зазначити, що на процес формування та розвитку естетико-антропологічного напрямку мала вплив як філософська антропологія, яка склала теоретичне та предметне поле для генезису естетичних ідей, так і філософська спадщина З. Фрейда, К. Юнга, Е. Гуссерля, М. Гайдеггера.

Розвиток естетичної антропології у другій половині XX століття обумовлений виникненням інноваційних науково-гуманітарних проєктів, що поєднують системне мислення з поетичним баченням, а також існуванням міждисциплінарного дискурсу, який стає прикметною ознакою сучасного гуманітарного знання. Відносно походження та адаптації естетичної антропології в філософії, мистецтві та суспільстві актуальним з точки зору сучасного стану гуманітарного знання є підхід М. Щербіні-

на. На думку автора, «говорячи про сучасні інтеграційні процеси, що відбуваються в світі, стає можливим існування естетичної антропології як перспективного напрямку сучасної філософської думки». Центральним моментом виступає людина як специфічне утворення у сфері буття, його нова форма. Науковець пропонує за допомогою естетичної антропології ще раз «пропустити через себе красу та гармонію та порівняти отримані результати» крізь призму сучасної філософської думки. Естетична антропологія, спираючись на позицію науковця, допомагає краще пояснити людський перехід із «речі-в-собі», в «речі-для-себе» [1, с. 190–199]. М. Щербінін, також звертається до розгляду питань відносно впливу смислоутворення на мистецтво, а саме – на мистецтво кіно. Науковець звертається до філософського аналізу, що ґрунтується на піднятті та вирішенні циклу теоретико-методологічних проблем «естетичної антропології видів мистецтва, що стосується зміни, залежно від здатності виражати сенси культури» [2]. Існування того факту, що естетика вплинула на філософську антропологію ХХ століття стає очевидним у наукових працях багатьох науковців, що активно відображали реалії розвитку сучасної філософської думки. Д. Скальська розглядає теорії стосовно еволюції та генезису естетичних концепцій. Актуальність дослідження, яке обумовлене дискурсивними процесами в розвитку естетичних теорій ХХ століття, базується на розширенні та переосмисленні змісту багатьох традиційних категорій, і в першу чергу, категорії «естетичні вимірювання», а також потребує всебічного осмислення ролі естетичних теорій [3].

Продовженням існування теорій нового типу є наукова концепція О. Воєводіна, що вказує на те, що сучасна антропологія втратила своє автономію по відношенню до інших наук філософського мислення. На думку

автора, відбувається процес «розсіювання» естетики по всій філософській проблематиці». За допомогою феномену естетичної антропології можна «розглянути» та «дослідити людину та її життя з естетичного боку». Стрижневим у праці виступає поняття естетичної антропології, яке науковець визначає так: «естетична антропологія – це антропологія емоції з точки зору культури, як особистісно-індивідуальних психологічних станів, так і між(інтер)суб'єктивного соціального значення». Науковець відмічає, що предмет естетичної антропології спирається на процеси «чуттєво-емоційних абстракцій» та «перцептивно-емоційних» спілкувань, а також вбачав її прямий зв'язок з антропологією, філософією та психологією, оскільки стосовно останньої до уваги береться процес самореалізації та самопізнання в людині за допомогою мистецтва та культури [4]. С. Хоружий також звертається до аналізу естетичних проблем антропології шляхом передачі та трансляції. Науковець вбачає актуальним залучення антропологічних складових в процесі розгляду феномену мистецтва та художньої творчості. Людину він визначає «Антропологічною Межею» – межею горизонту свого існування, що розуміється як втілення всіх «граничних» проявів людини: таких, в яких починають мінятися фундаментальні предикати існування. Протистоючи застарілій класичній антропології, що стоїть на поняттях суті і суб'єкта, ця модель багато в чому співзвучна сучасним естетичним пошукам. На думку мислителя, «центральний концепт тут – «прояв» антропологічної реальності (істотно відмінне від «акту» людини), і такий вибір основного робочого поняття природно веде до трактування художньої реальності і естетичної події, спорідненої рецептивної естетики, а також творчої, практичної естетики сучасних майстрів, що затверджують метою і фокусом мистецтва досягнення визначеної

точно розрахованої дії» [5].

Феномен естетичної антропології як науково-теоретичний комплекс, що складається у структурі сучасного гуманітарного життя, можна виявити аналітично у структурі та змісті кінотвору, у кінодраматургії, в образах героїв, у символах кіномови тощо. Актуальним залишається питання пошуку буття культури та людини, а також пошуку змісту життя, тому не є випадковим, що цей процес простежується саме в кіномистецтві. Подібно до інших видів мистецтва кіно, як часопросторове мистецтво є віддзеркаленням життя, воно створює нову рухому реальність, пропонує масовому глядачу ілюзію життя, в якому існують (діють) ті чи інші популярні Герої. Використовуючи яскраві образи героїв, створюючи ілюзію життя за допомогою кіномови, кіно посилює людські бажання щодо наслідування герою. Ю. Лотман у своїй науковій роботі розглядає вплив кіноестетики на сучасну культуру; науковець також відмічає особливості мови кіно. Складові кіномови (художні засоби мистецтва кіно) можна зустріти у будь-якому творі, але як вони будуть випростані – залежить від режисера. Тому творчий задум, творча концепція, авторський стиль, авторське бачення, стилістична концепція – ці поняття сприяють аналізу творчого процесу режисера-митця. Актуальним в контексті нашого дослідження виступають наукові праці, присвячені визначенню поняття смислоутворення в культурі, де автор відмічав наявність цього процесу на всіх структурних рівнях культури та мистецтва. На думку науковця: «...фундаментальним питанням семіотики культури є проблема смислоутворення. Смислоутворенням, ми будемо називати здатність як культури в цілому, так і окремих її частин видавати на «виході нетривіально нові тексти» [6, с. 640–641]. Впливом змістоутворення також відмічені наукові пошуки М. Щербініна. В основі

своїх досліджень автор дотримувався аналізу кіно з огляду на естетико-антропологічний напрямок сучасного філософського мислення. Філософський аналіз процесу «смислоутворення» в кіно ґрунтується на піднятті та вирішенні циклу теоретико-методологічних проблем «естетичної антропології видів мистецтва, що стосуються зміни, залежно від здатності виражати сенси культури» [7]. Аналіз естетико-антропологічних характеристик кіно можливий, на думку М. Ямпольський, і з точки зору феноменологічної теорії, яка сформувалася, на його думку, під впливом семіотики. Дослідник аналізує кіно як мистецтво, що побудоване на використанні руху та часу, що ведуть до створення художнього образу.

Вплив мистецтва кіно на сучасну культуру можна назвати суперечливим, а на людину – раціонально-іраціональним. Мистецтво кіно створює умови людської ідентифікації та самоідентифікації, тобто наслідування Герою, його вчинкам з метою самовизначення, з метою пошуку людиною себе справжнього. Цей процес викликає подвійність судження, з одного боку, процеси людської ідентифікації та самоідентифікації внаслідок сприйняття кінотвору можуть бути як позитивними, так і негативними. Негативним виступає розуміння того, кому людина наслідує, і для чого вона це робить, можливо для занурення в світ нереального життя. Означені аспекти торкаються не лише естетики, але й антропології, психології тощо. Ж. Бодрийар у роботі «В тени безмолвствующего большинства» звернувся до визначення ілюзії. Автор говорить: «Кіно надає значення реальності тим речам, які інколи не були реальними» [8, с. 119]. Науковець не обмежується ілюзорними обманом людей, він наголошує на маніпулюванні ними, тим самим людина може втратити частку власної особистості, підпорядковується масовим настроям та

стандартам.

Український кінематограф 60-х рр. минулого століття є найбільш суперечливим явищем культурного життя суспільства. Ці десятиліття закарбувалися в мистецькому житті, на думку Л. Газди, «як час ствердження українського поетичного кіно». Компонентними рисами українського поетичного кіно виступають не лише поодинокі фактори та риси української культурної ідентичності, але й внутрішня позиція та концепція стрічок такого характеру. Знаковими для формування концептів українського поетичного кіно виступають ряд постатей та кінострічок – це «Тіні забутих предків» С. Параджанова, «Земля» О. Довженка, «Та, що входить в море», «Камінний хрест», «Захар Беркут» Л. Осики, «Криниця для спраглих», «Вечір на Івана Купала», «Білий птах з чорною ознакою», «Всупереч усьому» Ю. Ілленка, «Совість» В. Денисенка, «Комісари», «Іду до тебе» М. Машенка, «Пропала грамота» Б. Івченка, «Пізнай себе» Р. Сергієнка і «Вавилон ХХ» І. Миколайчука та інші, що зробили його успішним та таким, що ініціює українське кіно на світовому рівні. Сучасне бачення поетичного кіно репрезентоване у творчому доробку Ю. Ілленка «Молитва за гетьмана Мазепу», О. Росича «Тато», О. Саніна «Мамай», І. Стрембіцького «Подорожні». Не менш суттєвою виступають проблеми: «прочитання кінокласики» (тобто кінотворів) в сучасних умовах; додаткова інтерпретація кінотвору як «тексту культури», що акумулює в собі загальнолюдські та особистісні смисли; інтерпретація твору як тексту культури потребує вихованого глядача, а також досягнення та внесок національного кіно у світове мистецтво. Але існують і протилежні думки відносно «не існування» поетичного кіно. Так В. Скуратівський, досліджуючи український кінопроцес ХХ століття, не бачить практично ні в кого, крім С. Параджанова та Ю. Ілленка, поети-

чного кіно, а відмічає, що кіно 60-х рр. – це «українське національне кіно», в якому піднімаються проблеми долі українських селян.

Сучасній людині, яка постійно знаходиться у русі, складно зрозуміти процес самопізнання власної особистості з естетико-антропологічної оцінки, але саме це самопізнання та саморозуміння допомагає з онтологічної та гносеологічної позиції зрозуміти сутність людину у сфері сучасного філософського мислення. Уособлюючи життя 60-х років ХХ століття, кіно відображало суспільство та людину в ньому. Криза духовності, що опанувала суспільство того часу, сприяла переорієнтації цінностей людини. Суспільство почало звертатися до загально відомих категорій гармонії та краси, що якнайкраще представлені в поетичному кіно. Український кінематограф 60-х років не лише механічно віддзеркалював життя суспільства, але й реагував на дійсність та давав оцінку подіям. Також невід'ємною складовою поетичного кіно є обов'язкова наявність образу ліричного героя, образу землі, хати, вилиці тощо. У своїх кінороботах автори зверталися до визначення світоглядних інтересів українського народу, вони занурювалися в багато чинників, зокрема зверталися до ментальності, культуротворчості, сакральності української культури. О. Довженко в роботах «Звенигора», «Арсенал», «Земля» тощо поєднує етнічні, ментальні чинники з понятійними аспектами, а за допомогою кіно мови, тобто на рівні образів, показує життя. На думку Л. Брюховецької, фільм С. Параджанова «Тіні забутих предків»: «...стали візією краси й альтернативою сучасності — збідненої естетично, духовно, морально. Фільм засвідчував, що категорія прекрасного домінує в ментальності народу. Це не означає, що серед цієї краси панує благодатне життя — навпаки, ми побачили людську драму» [9, с. 85–94].

Одним з аспектів естетико-антропологічної характеристики українського поетичного кіно є поетичне бачення кадру. Оперуючи багатьма виражальними можливостями, кіномитці 60-х років дотримувалися естетичної програми, що ґрунтувалася на поєднанні елементів епосу, театру, музики, живопису, хореографії, світової літератури. Автори, відстоюючи власну естетичну незалежність, за допомогою компіляції та асиміляції показує значущі та найцікавіші подробиці з давньої історії етносу та країни. В результаті взаємодії формується новітній цілісний образ нації, митці намагалися відійти в першу чергу від нав'язаного владою методу «соцреалізму», занурюючись в поетичні образи, переходили в світ нереальності, ілюзорності.

Кіномитці другої половини ХХ століття одночасно порушували декілька проблем естетико-антропологічного характеру – це: по-перше, наявність в кінострічках екзистенціальної проблематики, що впливала на розробку внутрішніх проблем особистості; по-друге, пошук свободи в усіх вимірах звільнення людини, що їх передбачала сартрівська «філософія існування» [10]; по-третє, існування людської сутності крізь призму тогочасного суспільства; по-четверте, порушення проблем естетичної незалежності та свободи митця; по-п'яте, порушення проблем єдності краси природи з людиною, людини з культурою, культури з суспільством; по-шосте, наявність мотивів «автентичність образів та звернення до міфології» змушують поглянути митців у сутність людського буття. Існування феномену естетичної антропології і українському кіномистецтві 60-х рр. розширює світоглядні основи українського кінопроцесу, показуючи відображення ідей національної ідентичності та ментальності українського суспільства другої половини ХХ століття.

Здійснений у ході нашого дослідження аналіз показав, що існування естетичної ан-

тропології в системі сучасного філософського мислення викликало зацікавлення в різних історичних періодах. Суттєвими виступають розробки сучасних науковців, що наголошують на можливому існуванні естетичної антропології як поняття, що з естетичного боку характеризує життя та розвиток особистості та з психологічної позиції впливає на гармонізацію особи в процесі активного залучення людини до творчості. Відмічено також наявність одночасно декількох підходів у розв'язанні естетико-антропологічних питань сучасності, які сприяють формуванню сучасного гуманітарного знання та теорій нового типу, що відмічені у наукових працях сучасних науковців Л. Антонової, Л. Воєводіна, Д. Скальської, С. Хоружого, М. Щербініна, М. Ямпольського та ін. Поняття естетичної антропології детермінує пізнавальні та прогностичні функції побудови моделей перетворення сучасного філософського мислення. Феномен естетичної антропології в українському кіномистецтві можна відмітити за допомогою принципу «дзеркальності» та «сміслоутворення». Стрічки відомих представників кіномистецтва 60-х рр. минулого століття віддзеркалюють українське суспільство періоду «відлиги» та за допомогою автентичних, національних, ментальних естетичних характеристик допомагають усвідомити «зміст» культури українського етносу. У структурі та змістові кінотвору естетична антропологія наявна, як: 1) реалізація авторської ідеї; 2) інтерпретація культурного смислу, що виникає внаслідок сприйняття твору глядачем. У першому випадку феномен естетичної антропології буде даний на рівні понять, у другому – на рівні кіномови, тобто на рівні образів, що передають емоційне та психологічне напруження кадру.

Завершуючи розгляд проблеми, правомірно констатувати доцільність подолання домінуючої досі відсутності належної уваги

до проблематики та методології естетичної антропології стосовно кіномистецтва 60-х років ХХ століття та можливість окреслення запропонованої шкали інтерпретацій, котра намічає основні смислові центри тлумачення означеного питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Щербинин, М. Н. Эстетико-антропологическое бытие социума / М. Н. Щербинин // Вестник Тюменского государственного университета. – 2009. – № 5. – С. 190–199.
2. Щербинин, М. Н. Искусство в генезисе смыслообразования: [монография] / М. Н. Щербинин. – Тюмень : Издательство «Вектор Бук», Ч.1. – 2001. – 323с., Ч.2. – 2004. – 451с.
3. Скальська, Д. М. Естетичні виміри філософсько-антропологічних вчень ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук: спец. “Естетика” 09.00.08 / Д. М. Скальська. – Київ, 2005. – 30, [1] с.
4. Воеводин, А. П. Эстетическая антропология: [монография] / Алексей Петрович Воеводин. – Луганск: РИО ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, 2010. – 368 с.
5. Хоружий, С. С. Школа – Традиция – Трансляция: эстетическая проблема в антропологическом освещении [Электронный ресурс] / С. С. Хоружий, 2005. – Режим доступа: http://www.synergia-isa.ru/lib/download/lib/011_Horuzhy_Shkola_Tradicia.doc
6. Лотман, Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство, 2000. – 640 с.
7. Ямпольский, М. Б. Память Тиресия. Интертекстуальность и кинематограф / М. Б. Ямпольский. – М. : РИК "Культура, 1993. – 464 с.
8. Бодрийар, Ж. В тени безмолвствующего большинства, или Конец социального / Ж. Бодрийар. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 2000. – 119 с.
9. Брюховецька, Л. І. «Війна культур» чи загроза асиміляції? Українське поетичне кіно як фактор національного самоствердження / Л. Брюховецька // Сучасність. – 2008. – № 10. – С. 85–94 // Кіно як світогляд. Довженко і Параджанов. – 2004. – № 3. – С. 25–34.
10. Зубавіна, І. Б. Час і простір у кінематографі / І. Б. Зубавіна. – Київ : Щек (Інститут проблем сучасного мистецтва АМУ), 2008. – 448с.

Надійшла до редколегії 03.04.2012.

Прийнята до друку 10.09.2012.